

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius. Tel. (5) 23 14 681 Faks. (5) 23 14 679 El. p. hrmi@hrmi.lt www.hrmi.lt

**Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkui
Juliui Sabatauskui**

2013 m. kovo 18 d.
Nr. IS-VIII-6

**Dėl Baudžiamojo proceso kodekso 121, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 181 straipsnių
pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto, Nr. XIIP-109**

2012 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikė Seimui Teisingumo ministerijos parengtą įstatymo projektą Nr. XIIP-109, „Baudžiamojo proceso kodekso 121, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 181 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas“ (toliau – Projektas). Projektu siekiama tobulinti kardamosios priemonės – suėmimo – taikymo tvarką, sumažinant šios kardamosios priemonės taikymo atvejų skaičių ir užtikrinant žmogaus teisių apsaugą (Projekto aiškinamasis raštas, 2 skirsnis).

Projektu siūlomi reikalingi ir sveikintini pakeitimai dabartiniai Baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) nustatyta suėmimo taikymo tvarkai, kuriais siekiama labiau riboto ir pagrįsto šios kardamosios priemonės taikymo. Vis dėlto Žmogaus teisių stebėjimo institutas (toliau – ŽTSI) išanalizavęs dabartinį BPK reglamentavimą ir susipažinęs su siūlomais pakeitimais įžvelgia poreikį papildyti ir pataisyti kai kurias Projektu siūlomas nuostatas. Todėl toliau pateikiame Projekto trūkumų sąrašą ir jo pagrindimą bei pasiūlymus dėl reikalingų pakeitimų.

1. Projekto 1 str. siūloma papildyti BPK 121 str. 2 d. nustatant, kad:

„Kai kardamosios priemonės skyrimo klausimą sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas, iki teismo posėdžio asmuo, kuriam skiriama kardomoji priemonė, ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su prokuroro pateikta medžiaga, kuria grindžiamas prašymas skirti kardomąją priemonę.“

Tokiu reguliavimu iš esmės nustatoma asmens, kuriam skiriama kardomoji priemonė, ir jo gynėjo teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga tik tais atvejais, kai skiriama viena iš trijų kardomųjų priemonių – suėmimas, namų areštas ir įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, kadangi tik šių priemonių skyrimui išimtinę kompetenciją turi ikiteisminio tyrimo teisėjas ir teismas.

Siekiant užtikrinti asmens teisę į efektyvią gynybą ir rungimosi principo taikymą baudžiamajame procese, siūlytina teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kuria remiantis skiriama kardomoji priemonė, užtikrinti visais atvejais, kai skiriamos šios priemonės. Tokiu būdu asmuo ir jo gynėjas galėtų susipažinti su atitinkama ikiteisminio

tyrimo medžiaga ir kai skiriamos kitos kardomosios priemonės, pavyzdžiui, užstatas, dėl kurių taikymo sprendžia prokuroras ar, kai kuriais atvejais, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ir efektyviai naudotis BPK 62-65 str. įtvirtinta teise apskųsti prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų sprendimus.

Pasiūlymas. Siekiant minėtųjų tikslų, BPK 121 str. 2 d. būtų galima išdėstyti taip (pakeistas tekstas paryškintas):

„2. Kardomosios priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką. **Asmuo, kuriam skiriama kardomoji priemonė, ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kuria grindžiamas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas skirti kardomąją priemonę.** Kai kardomosios priemonės skyrimą klausimą sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas, iki teismo posėdžio asmuo, kuriam skiriama kardomoji priemonė, ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su prokuroro pateikta medžiaga, kuria grindžiamas prašymas skirti kardomąją priemonę.“

Taip pat atitinkamai reikėtų pakeisti Projekto 8 str. siūlomą BPK 181 str. 2 d. formuluotę (pakeistas tekstas paryškintas):

„2. Prokuroras neturi teisės neleisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus, jei ikiteisminis tyrimas baigtas ir yra rašomas kaltinamasis aktas. Prokuroras taip pat neturi teisės neleisti bet kuriuo ikiteisminio tyrimo metu įtariamajam ir jo gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, **kuria grindžiamas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas skirti ar pakeisti kardomąją priemonę,** taip pat su medžiaga kuri yra ar buvo teikiama teismui prašant skirti ar pratęsti kardomąją priemonę, kurios skyrimą klausimą sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas, ar daryti šios medžiagos dalies kopijas ar išrašus.“

2. Projekto 2 str. siūloma pakeisti BPK 123 str. 2 d. numatant, kad:

„2. Prokuroras, manydamas, kad įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėją. Prokuroro pareiškimu turi būti nurodyti šio Kodekso 125 straipsnio 2 dalyje nustatyti duomenys. Teisėjas, nusprendęs patenkinti prokuroro pareiškimą, priima nutartį skirti suėmimą, nusprendęs atsisakyti pareiškimą patenkinti, – nutartį atsisakyti skirti suėmimą ar įtariamojo ar jo gynėjo prašymu ir prokuroro sutikimu – nutartį atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę.“

Tokiu reguliavimu ikiteisminio tyrimo teisėjui siekiama suteikti diskreciją dėl tinkamiausios kardomosios priemonės parinkimo, kai į jį dėl suėmimo skyrimo kreipiasi prokuroras. Tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjo galimybė parinkti kardomąją priemonę iš esmės yra nepagrįstai ribojama, numatant pareigą gauti įtariamojo ar jo gynėjo prašymą bei prokuroro sutikimą. Šiuo atveju siūlytina atsisakyti šios pareigos, suteikiant galimybę ikiteisminio tyrimo teisėjui, įvertinus pateiktą medžiagą, savarankiškai spręsti dėl tinkamiausios kardomosios priemonės parinkimo. Tuo pačiu būtų optimizuojamas ir paspartinamas baudžiamasis procesas – sprendžiant klausimą dėl suėmimo būtų galima nuspręsti ir dėl jo alternatyvų taikymo, nerengiant tam atskirų posėdžių, jei skirti suėmimą būtų atsisakyta, o prokuroras ir įtariamasis ar jo gynėjas nesutartų dėl kitos kardomosios priemonės.

Taip pat pareiga gauti įtariamojo ar jo gynėjo prašymą norint skirti suėmimo alternatyvą šioje BPK 123 str. dalyje kelia ir kitų problemų: šioje dalyje kalbama apie „išankstinį“ suėmimo skyrimą, ir šioje stadijoje įtariamasis bei jo gynėjas nedalyvauja, tad šių procesų dalyvių įtraukimas prieštarautų pačios nuostatos esmei.

Projekto aiškinamajame rašte ikiteisminio tyrimo teisėjo pareigos, skiriant suėmimo alternatyvą, gauti įtariamo ar jo gynėjo prašymą bei prokuroro sutikimą įtraukimas į BPK argumentuojamas tuo, jog „BPK 173 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas bet kokius veiksmus, kuriuos turi teisę atlikti ikiteisminio tyrimo metu (vienas kurių yra skirti ir sankcionuoti procesinių prievartos priemonių taikymą) tik gavęs prokuroro prašymą, kartu įtvirtinama, kad būtinas prokuroro sutikimas, norint neskirti suėmimo ir skirti kitą kardomąją priemonę.“

Su tokiu aiškinimu negalima sutikti. BPK 173 str. iš tiesų numato, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas „skiria ir sankcionuoja procesinių prievartos priemonių taikymą“, taigi ir kardomąsias priemones, ir šiuos veiksmus gali atlikti tik gavęs prokuroro prašymą. Tačiau tai nereiškia, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas negali parinkti alternatyvios kardomosios priemonės, tinkamos pasiekti tiems patiems tikslams, kai yra prašoma suėmimo. Ypač atsižvelgiant į tai, jog visoms kardomosioms priemonėms yra taikomas bendras, BPK 119 str. numatytas tikslas. BPK 173 str. jokių specialių nuostatų suėmimo atžvilgiu nenumato, o Projekto aiškinamajame rašte pateikiamas perdėm formalus ir siaurinamasis BPK aiškinimas, kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjui ir dabartiniame BPK tam tikrais atvejais numatoma diskrecija parinkti kardomąją priemonę, neatsižvelgiant į prokuroro nuomonę: BPK 123 str. 3 d. paskutiniame sakinyje numatyta, kad „Apklausęs suimtą asmenį, teisėjas priima vieną iš šių sprendimų: nutartį skirti suėmimą palikti galioti (šiuo atveju teisėjas nustato konkretų suėmimo terminą) arba **pakeisti šią kardomąją priemonę** ar ją panaikinti.“

Pasiūlymas. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, BPK 123 str. 2 d. būtų galima išdėstyti taip (pakeistas tekstas paryškintas):

„2. Prokuroras, manydamas, kad įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėją. Prokuroro pareiškime turi būti nurodyti šio Kodekso 125 straipsnio 2 dalyje nustatyti duomenys. Teisėjas, nusprendęs patenkinti prokuroro pareiškimą, priima nutartį skirti suėmimą, nusprendęs atsisakyti pareiškimą patenkinti, **nutartį atsisakyti skirti suėmimą ar nutartį atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę.**“

3. Atsižvelgiant į 2 punkte išdėstytas aplinkybes ir siūlomus pakeitimus, galimos situacijos, kai vadovaujantis BPK 123 str. 2 d. bus paskirta kita nei suėmimas kardomoji priemonė, tarp jų ir namų areštas. Kadangi dėl namų arešto skyrimo, vadovaujantis BPK 121 ir 132 str., taip pat sprendžiama rengiant posėdį, atitinkamą reikalavimą reikia numatyti ir BPK 123 str. 3 d., kurioje nustatomi tolesni procedūriniai reikalavimai, po „pirminio“ kardomosios priemonės paskyrimo.

Pasiūlymas. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, BPK 123 str. 3 d. būtų galima išdėstyti taip (pakeistas tekstas paryškintas):

„3. Remiantis šio straipsnio 2 dalyje nurodyta nutartimi suimtą asmenį ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento prokuroras pristato ikiteisminio tyrimo teisėjui, o jeigu tokių galimybių nėra, – kitam tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjas privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Suimto asmens apklausoje dalyvauja gynėjas ir prokuroras. Apklausęs suimtą asmenį, teisėjas priima vieną iš šių sprendimų: nutartį skirti suėmimą palikti galioti (šiuo atveju teisėjas nustato konkretų suėmimo terminą) arba pakeisti šią kardomąją priemonę ar ją panaikinti. **Jei vadovaujantis šio straipsnio 2 dalimi asmeniui buvo skirtas namų areštas, prokuroras šioje dalyje nustatyta tvarka ir terminais pristato asmenį ikiteisminio tyrimo tiesėjui, kuris sprendžia dėl namų arešto skyrimo šio Kodekso 132 straipsnyje nustatyta tvarka.**“

4. Projekto 2 str. siūloma pakeisti BPK 123 str., BPK 123 str. 4 d. numatant, kad:

„4. Šio Kodekso 140 straipsnyje nustatyta tvarka sulaikytą asmenį, kuriam reikia skirti suėmimą, prokuroras ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo sulaikymo momento kartu su pareiškimu dėl suėmimo pristato tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjas privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Sulaikyto asmens apklausoje dalyvauja gynėjas ir prokuroras. Apklauses sulaikytą asmenį, teisėjas patenkina prokuroro pareiškimą ir priima nutartį skirti suėmimą, kurioje nustatomas konkretus suėmimo terminas, arba atsisako patenkinti pareiškimą ir priima nutartį atsisakyti skirti suėmimą ar įtariamojo ar jo gynėjo prašymu ir prokuroro sutikimu – nutartį atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę.“

Atsižvelgiant į 2 punkte išdėstytus argumentus, yra netikslinga apriboti ikiteisminio tyrimo teisėjo diskreciją parenkant tinkamiausią kardomąją priemonę, nustatant jam pareigą gauti prokuroro sutikimą ir įtariamojo ar jo gynėjo prašymą. Todėl siūlytina šio reikalavimo atsisakyti.

Pasiūlymas. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytina BPK 123 str. 4 d. išdėstyti taip (pakeistas tekstas paryškintas):

„4. Šio Kodekso 140 straipsnyje nustatyta tvarka sulaikytą asmenį, kuriam reikia skirti suėmimą, prokuroras ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo sulaikymo momento kartu su pareiškimu dėl suėmimo pristato tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjas privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Sulaikyto asmens apklausoje dalyvauja gynėjas ir prokuroras. Apklauses sulaikytą asmenį, teisėjas patenkina prokuroro pareiškimą ir priima nutartį skirti suėmimą, kurioje nustatomas konkretus suėmimo terminas, arba atsisako patenkinti pareiškimą ir priima nutartį atsisakyti skirti suėmimą ar **nutartį atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę.**“

5. Projekto 5 str. numato BPK 127 str. pakeitimą, kuriuo būtų labiau apriboti maksimalūs suėmimo taikymo terminai ikiteisminio tyrimo metu ir sugriežtinta šios kardamosios priemonės pratęsimo tvarka. Tačiau Projekte tiesiogiai nenumatoma galimybės teisėjui sprendžiant dėl suėmimo pratęsimo pakeisti jį kita kardomąja priemone. Dabartinė, taip pat ir Projektu siūloma, BPK 127 str. 7 d. nustato, kad „Teisėjas šio straipsnio 6 dalyje nurodytame posėdyje priima nutartį pratęsti suėmimo terminą arba šio termino nepratęsti.“ Atsižvelgiant į Projektui keliamus tikslus apriboti suėmimo taikymą ir kai įmanoma keisti jį lengvesnėmis kardomosiomis priemonėmis, siūlytina numatyti galimybę teisėjui sprendžiant dėl suėmimo pratęsimo pakeisti jį kita kardomąja priemone.

Pasiūlymas. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytina BPK 127 str. 7 d. išdėstyti taip (pakeistas tekstas paryškintas):

„7. Teisėjas šio straipsnio 6 dalyje nurodytame posėdyje priima nutartį pratęsti suėmimo terminą arba šio termino nepratęsti, **ar šio termino nepratęsti ir skirti kitą kardomąją priemonę.** Teisėjas priima nutartį nepratęsti suėmimo termino, jei nustato, kad per paskutinius du kardamosios priemonės – suėmimo taikymo mėnesius nebuvo imtasi visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika ir prokuroras nenurodė jokių objektyvių priežasčių, dėl kurių tai nebuvo daroma. Teisėjo priimamos nutarties turinį nustato šio Kodekso 125 straipsnis.“

6. Projekto 5 str. numatantis BPK 127 str. pakeitimus nenumato maksimalaus suėmimo taikymo termino tais atvejais, kai byla perduodama teismui. Taigi šiais atvejais suėmimas gali

